

■ Marina SVETAYEVA

8 aprel 2017

WWW.KASPI.AZ

(Əvvəli ötən sayımızda)

Lakin, həm o zamankı həm də hazırkı durumda deməliyəm ki, şeirlərdə sual verilməsi qıcıqlandırıcı üsuldur. Ən azından ona görə ki, həm tələb edir, həm də vəd verir - bununla da bizim diqqətimizi şeirə aid olmayan məqsədə yönləndirərək bütün prosesin qiymətləndirilməsini yüngülləşdirir, şeir isə boşluğa yuvarlanır. Şeirin inadkar sualı tapmacaya və məsələ çevrilir, hətta çözümləli olan tapmaca və cavablandırılmalı məsələ olmasa belə...

Boğulan adamın isə heç bir sualı yoxdur. Amma onu edilən sürprizlər var.

Qərribə məqamlar var. Əvvəla biz hər zaman çayda təkbəşinə oynayırdıq. İkincisi, hər şeyin ziddinə olaraq atamızı səsləyirik: "Tyatya!". Üçüncüsü isə biz ölüdən qorxmuruq. Çünki onlar qorxulu tərzdə qışqırmır, şən olur, hətta sözləri musiqi ilə ifa edirlər: "Tyatya! Tyatya! Bizim tarlaları oğurladılar!".

**Yalan danışın, əcinnələr
Ata qışqırdı onlara,
Ah, mənim bu uşaqlarım
Şərhətsiz ki, ölü olacaq.**

Şərhsizdi. Məndən o zaman soruşsaydılar, təxminən belə deyərdim:

-Yer üzündə şərhətsizlər yaşayır. Və ölülər yaşayır, bu ölünün adı isə Mütləq Ölüdür.

Mütləq ölüləri mən Tarusa görə tanıdım - Tarusa və boğulanlara görə. Payızda biz uzun zaman qaranlıq gecələrə və səhəri gün qaranlıq sabahlara kimi Tarusda, öz tənha yaşayış yerimizin iki verstliyində, Oku çayının ("Çayda çoxlu balıqlar") qonşuluğunda (biz bir dəqiqəliyə gedək, onlar bir dəqiqəliyə gəlsin) yerləşən bağ evində qalırdıq. Amma çayda balıqdan başqa varlıqlar da vardı, çünki yay fəslində çayda həmişə kim isə batırdı, ən çox da oğlan uşaqları... Sərxoşlar da batırdı, çox vaxt isə ayıqlar - bir dəfə isə qayıqsürənlə birgə bütün qayıq heyəti batdı. Bu yandan da babam Aleksandr Daniloviç vəfat etdi və atamla anam qırx mərasiminə getdilər, sonra isə vəsiyyətnaməyə görə qaldılar. Hərgah mən bunun günah olduğunu bilirdim, amma deməliyəm ki, babam məni Asyadan çox sevirdi - babam boğulmamışdı, xərcəngdən ölmüşdü... Xərcəngdən? Axi:

**Ac qalmış bədənə
Qara xərcənglər yapışdı!**

...Bir sözlə, mətbəxin şüşə qapısında, eyvanın dirəklərində, onların altında dabanlarına qədər batdığı çayın arxasınca oxuyurdu:

**Artıq səhərdən hava sərtləşib
Gecə tufan qopacaq.
Boğulan adam döyür
Pəncərə və darvazanı.**

Artıq ölü olduğu müəyyən olunmuş Aleksandr Daniloviçin və boğulan qayıq sürənin iki yerə bölünən sifəti...

Amma digər qorxulu şeirlər sırasına aid olan "Qulyabani" heç də qorxulu deyildi, hər halda ona görə ki, Vanya həmin dəqiqə qorxurdu və məlum olduğu kimi qorxu hissi bütün əzablı ehtirasları sakitləşdirir, onun ilk sətirdən tərləməsi və qorxudan saralması isə ikrah yarırdı. "Haqlısınız. Qırmızıdodaqlı qulyabani sümükləri gəmirir". Sümükləri gəmirən kimdi, ümumiyyətlə? Köpək. Qulyabani - qırmızı dodaqları olan köpəkdi. Qırmızı dodaqlı qara köpək... Bu axmaqsa qorxdı. Qorxunun uşağın köpəyə izah edə bilmədiyi bütün effekti bu incidilən sümüklərə görə yoxa çıxdı. Qorxunun - qulyabanının Puşkində sonuncu sətirdə peyda olan köpək olduğu o dəqiqə məlum olur. Beləliklə, qorxu hissindən təkcə "qulyabani" sözü və şeirin adı qalır...

Hə, qərribə, şübhəli köpəkdi, Vanya isə şübhəsiz əməlli-başlı axmaq, yazıq və qorxaqdi. Həm də qəzəbli: "Vanyanın qəzəbini təsvir edin!" Təsvir edirik: Vanya həmin anda köpəyi çəkməsi ilə vurur. Çünki qəzəblidir. Zira, qəzəbli uşaq üçün köpəyi döyməkdən başqa zalımlıq yoxdur: ondan yaxşısı mürəbbiyeni öldürməkdə. Qəzəbli oğlan və köpək - bu "qonşuluqda" hər şey əvvəlcədən təyin olunub.

Sonda isə hər şey həmişəki kimi sevimli göz yaşları ilə bitirdi: belə yaxşı, boz rəngli, bircə aşpaz əlindən ala bilməsin və birdən Vanya kimi qorxaq yanından keçərkən onun qəşəng yaş ağzına çəkməsi ilə vurmasın, u-u-u...

Amma qorxulular içərisində ən sevimlisi, doğmalardan ən qorxulusu və qorxulu dərəcədə doğma "Əcinnələr" idi.

**Yürüyür buludlar, yellənir buludlar,
Gözəgörünməz ay işığıyla.**

Elə başlanğıcdan hər şey qorxuludur: ay görünmür, amma mövcuddur - gözəgörünməz ay, gözəgörünməz papaqlı ay, hər şeyi görür, amma özü görünmür. Növbə ilə hamının peyda ola biləcəyi (olmaya bilməz), qərribə bir şeirdi

yeni babanı dəfn edir, qızı isə ərə verir -lər ki , daha rahat şikayət etsinlər. Onlar ona görə şikayətlərin ki, heç zaman başqa cür olmayacaqlar və ola da bilməzlər. (Pıçıltı: çünki Tanrı onları lənətləyib!) Lənətlənmişə olan sevgi.

Və bir də: mən axı bilirdim ki, onlar - buludlardır! Onlar - boz və yumşaqdı, onlar sanki yoxdur, onlara toxunmaq olmaz, qucaqlamaq olmaz, onların arasında, onlarla birgə ancaq qaçmaq olar! Bu, hönkürən havadır! Onlar yoxdur.

"Dalğalı dumanlar arasından gizlicə gəlir ay..." yenə də gizlicə gəlir, pişik kimi, oğru kimi, nəhəng diş canavar - yatmış qoyun sürüsü içərisində (qoyunlar... dumanlar...) "Kədərli düzlərdə, yağır kədər yağışı..." aman Tanrım, necə kədərli, iqiqat kədərli, çıxılmaz vəziyyət, ümitsizcə kədərli, həmişəki kimi kədərlə yazılır. Puşkin təkrar olaraq ay kədərini möhürlə talaya yazdığı kimi. Mən "sürücünün nəğmələrində doğma -lıq duyuram" misrasını oxuduğum zaman, həmin anda:

**Siz mavi, mavi gözlər
Gəmini niyə məhv etdiz?
Siz insanlar, zalım insanlar
Niyə ürəkləri ayırdınız?**

(vəziyyətdi): ay ilə, atlı ilə, sıçrayan atla və aslanın onlarla dostlaşması haqqında. Çünki eyni vaxtda kirşələrdə əyləşən və onlarla uçan, orda nəhayətsiz yüksəklikdə, müxtəlif səsləri eşitdikdə ulayan və orda, kirşələrdə, bu ulaşmalardan bezən oxucu yoxdur. Kirşəyə bənzər buludla baş verən iki uçuş: hər birində isə sən uçursan. Amma gəzən və uçanların yanında mən hələ üçüncü idim: Birincisi gözəgörünməz olsa da özü görən aydır: İkincisi Puşkin və onun yanında əcinnələridir. Puşkinin və əcinnələrin yanında isə özüm uçuram.

Qorxu və şəfqət (qəzəb, darıxmaq, müdafiə də var) mənim uşaqlığımın əsas coşqusu idi və orada onlar olmayan yerdə mən də yox idim. Amma qulyabaniyə heç bir mərhəmət ola bilməz, məni "Əcinnələr"də və əcinnələrə tərəf aparırdı! Köpəyə yazığımı gəlirdi - qarınqulu, isti, xeyirxah, mərhəmətli... Müdafiə hissi ilə deyərdim:

Vanyanı öldürməli, aşpazı öldürməli və bütün piltəsini tavanı və qazanları ilə birgə köpəyə verməli, bəlkə Vanyanın özünü də köpəyə yedirməli!

Sonralar Müqəddəs Yelenada (Müqəddəs Yelena adası - Atlantik okeanında Böyük Britaniyaya məxsus Napoleonun sürgün olunduğu ada) Napoleona və Veymarda (Almaniyada şəhər) Hötəyə yazığımı gəlidiyi kimi əcinnələrə də yüksək şəfqətlə, maraq və heyranlıqla mərhəmət göstərirdim.

Mən bilirdim, cinləri dəfn edirlərmi? Və ya cadugərləri ərə verirlərmi? Onları dəfn etsən də,ərvərsən də hər bir halda onsuz da şikayət edəcəklər,

sözdür - ilk dəfə mən qoca qadına mü-raciət edilərkən eşitdim. "Mənim kədərli günlərimin rəfiqəsi - qoca göyərçinim mənim!" qoca göyərçin - yeni çox tükli, yumşaq, demək olar ki, xəzdən göyərçin. Demək olar, mavi olsaydı göyərçinli mufta oldadı, anamın pişikdən muftası kimi və Puşkin öz dayəsini belə adlandıırırdı, çünki onu sevirdi. Rəfiqə deyirəm, göyərçin deyirəm... ağrıdır.

Mən kimə rəhm edirdim? Dayəyə yox. Puşkinə. Onun dayəyə kədəri öz kədərinə çevrildi. Bir də ki, dayə əyləşib, nəse toxuyur, biz onu görürük, bəs Puşkin nə edir? O hardadır?

**Küknar meşələrinin sükutunda, təkcə
Gör nə vaxtdır gözəlyirən məni.**

Qadın təkdi - o isə yoxdur! Küknar meşələrini tanıdım, bizim Tarusda, əgər söyüd ağaclarının arası ilə anamın Şotlandiya adlandırdığı düzənliklə gət-sən qarşına - küknarların bütöv, qırmızı adası çıxar. Səs-küylə, gurultu ilə, rənglə, qoxu ilə... Söyüd meşələrindən sonrayanğın başlayır!

Anam ağac qabığından qayıq düzəldə bilir, hətta yelkənli qayıq. Mənsə ancaq qatran yeyə və küknarı qucaqlaya bilərəm. Bu küknarlarda heç kim yaşamır. Bu küknarlarda, yeni bu cür küknarlarda Puşkinin dayəsi yaşayırdı. "Pəncərənin altına gətir çıraq..." dayənin pəncərəsi işıqlıdır, həm də hər zaman onu silib təmiz saxlayır ki, (bizim babamın ekipajını gözlədiyimiz zaman etdiyimiz kimi) Puşkin gəlib-gəlmədiyini rahat görə bilsin. Gözləməyə dey-məz. Heç zaman gəlməyəcək.

Bütün şeirdə belə bir sevimli hissə var idi: "Sanki saatlarla yanırısan" . Əlbəttə "saatlarla" ifadəsi heç zaman görmədiyim qarovul obrazını gözlərim önündə canlandırmadı - əksinə, hər zaman, hər yerdə gördüyüm saatlar canlandı... Oxşar xəyallarda saatlar çoxluq təşkil edir. Dayə əyləşib, kədərli, yanında isə saat... Gah darıxır, gah əyləşdiyi yerdə yumaq toxuyur və hər zaman saata baxır. Gah da elə yanır ki, hətta saatlar da dayanır. Saatlarda, Saatda, Saata da - uşaqlar ismin hallarına fikir vermir. Hansısa qarışıqlıq saatın bütün imkanlarını kəşf edir, bir qədər, tamamilə dumanlı şəkildə görünən zal saatları var, yeşikdə saat, kəfgirli saat, dükanın üstündə olan saatlar var - ay saatı və ananın yataq otağındakı ququ quşu evciyi formalı saat. Evcikdən baxan quşcuqazla, pəncərədən baxan, kimisə gözələn quşcuqazla... Dayə isə ilk sə-tirdən yazıb: "göyərçindir".

Beləcə, bütün bu saatlar məhz millər və bu gümüşü, əkiz əqrəblərlə növbəti sətirle təsdiqlənir. Dayənin qırışmış əllərindəki bu millərlə mənim oxuduğum "Dayəyə" adlı kitab bitdi.

Kitabın müəllifi çox güman ki, kiçik yaşlıların kədər hissini, qayğı, öncədən duyma, sıxıntı anlayışlarının elçatan olduğuna şübhə etmir. Əlbəttə mən öz kədərimdən başqa, sonuncu iki sə-tirdən heç nə anlamazdım. Anlamazdım, amma yadda saxlayardım. Elə saxladım da. Amma bu günə qədər məndə qırışmış əllərlə unudulmuş darvazalar arasında bir sənayeçilik pərtlik var. Həmin toplu isə Puşkinlə bitir. Hə, uşaqlıqda mənimsədiklərim - bütün ömrü boyu bilirsən, uşaqlıqda bilmədiklərim isə bütün ömrün boyu bilmirsən.

Uşaqlıqda bildiklərimizdən: Puşkin dünyadakı bütün qadınlar içərisində ən çox öz dayəsini sevirdi, o isə, qadın deyildi. Puşkinin "Dayə"sindən sonra mən ömrüm boyu yadda saxladım ki, qoca qadını (ona görə doğmadır) cavan qadından daha çox sevmək olar - çünki cavandır və hətta ona görə ki, sevimlidir. Puşkində bu cür nəvaziş dolu sözlər heç kimə ünvanlanmayıb.

Qoca qarıya bu cür incə sözlərlə mü-raciət yeganə olaraq bu yaxınlarda bizdən sürətlə uzaqlaşmış dahidə - Marsel Prustda var, Puşkin, Prust. İki abidə.

(Ardı var)

**Rus dilindən tərcümə edən:
Xatirə Nurgül**